

РОЗДІЛ I

Теоретичні положення соціологічних розвідок

УДК 316.2+316.628

Соціальні інтереси крізь призму постмодерністської епістемології

Денис Александров –

*кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
Мелітополь, Україна
E-mail: alexsandrov-denis@i.ua*

У статті проаналізовано епістемологічне навантаження та виявлено особливості інтерпретації соціальних інтересів в умовах методологічного релятивізму, плюралізму підходів, партикулярності наукових поглядів. В основу покладено принцип історизму й компаративістський підхід до визначення асоціативності понять, що розкривають зміст феномену. Розглянуто спробу сучасних західних соціологів відокремити соціальні інтереси від детерміністичної інтерпретації, застосувати їх у пробабілістському поясненні просторово-часових «контурів» соціальних практик. Акцентовано увагу на визнанні вченими спонтанної наповненості, непередбаченості та спорадичності соціальних інтересів як специфічного виду надіндивідуального зв'язку, що уможливило перехід потенційного й бажаного буття в реальне.

Ключові слова: соціальний інтерес, епістемологія, сучасна західна соціологічна теорія.

*Received: September, 2017
1st Revision: October, 2017
Asseped: November, 2017*

Aleksandrov Denys. Social Interests through the Prism of Postmodern Epistemology. The article is devoted to the analyses the specific of elaboration of social interests in modern social theory. The author makes an attempt to define heuristic, methodological and logic functions of concept of social interest. The use of historical method, system method and conceptual analysis enabled to trace the evolution of scientific outlook of social interest as a phenomenon. The use of system approach provided the association of concepts, by which social interests were interpreted in modern and postmodern sociological theories. By means of conceptual analysis it was set the semantics of the social concept, methodological conditionality of its values.

It is grounded the specific ability of interest to be an interlink of social relations, providing dialectical unity of agent and social reality. The author shows the attempts of modern sociologists to overcome insufficiency of sociological equation of interest to an economic value or psychological orientation of attention, offering strategy of explanation of social interest as a specific «intermediary» unit, which determines and directs social relations.

Attention is also focused on the ability of concept of interest to expose the new verges of its maintenance and to get heuristic possibilities by means of methodological relativism, pluralism, temporality. Is examined the attempt of sociologists to dissociate the concept of interest from deterministic interpretation, to use it in the explanation of spatio-temporal «contours» of social practice. Is grounded unforeseen and openness of modern social processes in which social interest as a temporary phenomenon denotes a specific type of super individual connection and specifies on passing of potential and desired being to the real being.

Key words: social interests, epistemology, modern and postmodern social theory.

Александров Денис. Социальные интересы сквозь призму постмодернистской эпистемологии. В статье анализируются эпистемологическая нагрузка и выявление особенностей интерпретации социальных интересов в условиях методологического релятивизма, плюрализма подходов и партикулярности научных взглядов. В основе лежит принцип историзма и компаративистский подход в определении ассоциативности понятий, раскрывающих содержание феномена. Рассматривается попытка современных западных социологов отделить социальные интересы от детерминистической интерпретации, применять их в пробабилистском объяснении пространственно-временных «контуров» социальных практик. Акцентируется внимание на признании учеными спонтанной наполненности, непредсказуемости и спорадичности социальных интересов как специфического вида надиндивидуальной связи, которая делает возможным переход потенциального и желаемого бытия в реальное.

Ключевые слова: социальный интерес, эпистемология, современная западная социологическая теория.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблематика соціальних інтересів, яка отримала активну наукову розробку на початку ХХ ст., у низці сучасних соціологічних теорій якщо відкрито не заперечується, то фактично елімінується. Певною мірою така тенденція пов'язана з констатацією «смерті суб'єкта» – соціальні інтереси пояснюються не стільки тим, хто має інтерес і до чого прагне, скільки через що і як відбувається децентрація соціальних прагнень. Критика утилітаризму та глибокий сумнів саме в антропології інтересу, зрушення акценту на розуміння соціальних інтересів як фактично незалежних від суб'єктивного волевиявлення вимагають переосмислення інформативності концепту «інтерес» у соціальній епістемології. Методологічна платформа сучасної соціологічної теорії передбачає толерантність до різних наукових інтерпретацій соціального, відмовляється і від претензій до одностороннього об'єктивістського тлумачення соціальних інтересів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. За останні роки соціальний інтерес викликає специфічне ідейне навантаження в теорії раціонального вибору Дж. Коулмена, теорії комунікативної дії Ю. Хабермаса, структуралістському конструктивізмі П. Бурдьє, неомарксизмі Н. Пуланзаса, постструктуралізмі Ж. Делеза, Ф. Гваттарі, світ-системній концепції І. Валлерстайна тощо.

Незважаючи на активне звернення соціологів до визначення природи соціального інтересу, епістемологічне обґрунтування інтересу починається переважно в другій половині ХХ ст. У сучасній західній епістемології соціальні інтереси досліджували такі вчені, як А. Хіршман [1], В. Щюрман [2], М. Пайлон [3], А. Раффельт [4], Р. Сведберг [5].

Так, А. Хіршман і Р. Сведберг виконали історичний аналіз і прослідкували генезу категорії «інтерес» у соціально-філософському та економіко-політичному контексті. А. Раффельт, В. Щюрман указали на виняткову властивість соціального інтересу позначати такі якісно різні феномени, як колективна раціональна інтенція, сукупний детермінаційний чинник, «межа» соціальної практики однієї спільноти відносно іншої, ступінь участі соціальних суб'єктів у взаємодії.

М. Пайлон піддав критиці економічну та психологічну редукцію соціального інтересу до прагматичної вигоди й емотивної спрямованості уваги, відзначив необхідність пошуку гнучкого, соціологічно визначеного розуміння інтересів у контексті соціальної взаємодії і соціальної орієнтації.

Формулювання мети й завдань статті. Основна мета статті – аналіз епістемологічного навантаження й визначення особливостей інтерпретації соціальних інтересів у сучасній західній соціології. Вивчено спроби західних соціологів використовувати соціальні інтереси в обґрунтуванні спонтанної активності, спорадичності, децентрації сучасних соціальних процесів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Найбільш близьким до традиційно раціоналістичного тлумачення соціальних інтересів на сьогодні залишається Дж. Коулмен (*Foundations of Social Theory*, 1990). Хоча вчений і визнає, що його прагматико-утилітаристське розуміння соціальних інтересів є близьким до поглядів економістів, соціальний інтерес не зводиться ним до суто матеріального прагнення або вигоди, оскільки розглядається як мотивоване бажання контролювати життєво необхідні ресурси для успішного задоволення соціальних потреб: «Мінімальною підставою соціальної дії є наявність двох акторів, які контролюють ресурси, що викликають інтерес один для одного» [6, с. 29].

Якщо розуміння соціальних інтересів у першій половині ХХ ст. переважно відбувалось у руслі прагматизації інтересу, то Дж. Коулмен уперше вводить у соціологічний обіг поняття «корпоративний інтерес» як приватний інтерес декількох соціальних суб'єктів, який відображає незалежну від них соціальну структуру [6, с. 436]. На його думку, у сучасних соціально-економічних умовах корпоративний характер соціальної взаємодії надає його учасникам нового типу раціональності, що відчужується від суто приватних інтересів та змушує діяти на користь загальної спільноти якісно нового типу.

Згідно з Дж. Коулменом, соціальні інтереси визначають здатність індивідів за допомогою антиципації розуміти соціальну ситуацію у вигляді «системи відгуків», які складаються з: 1) контролю ресурсів; 2) соціальних норм; 3) особистого досвіду. Отже, інтерес розуміємо як динамічну оцінку потрібних для розвитку соціального суб'єкта ресурсів, раціональний аналіз суб'єктом соціальної ситуації з урахуванням можливих альтернатив вибору, їх достовірних наслідків та можливих перспектив.

На думку іншого американського соціолога Р. Патнема, котрий багато в чому поділяв раціоналістичне розуміння соціальних інтересів Дж. Коулмена, потрібно звертати увагу саме на те, як соціальний інтерес поєднує бажане й актуальне в соціально-політичній площині. Інтереси розуміють переважно

як спрямованість суб'єкта на те, що він уже робив, робить і планує робити. Тобто соціальні інтереси ототожнюються з тими «зонами активності», у яких усвідомлюють себе соціальні суб'єкти. Інші системи соціальних зв'язків не формують інтерес, оскільки визначаються соціальними суб'єктами, індиферентними в результаті слабого впливу на них. Учений погоджується з Дж. Коулменом також у тому, що засновані на приватному інтересі соціальні зв'язки набувають іншого вигляду й змістовності, виявляючись уплетеними в соціальну мережу взаємної довіри (або недовіри). Р. Патнем багато в чому підтримує ідеї А. Токвіля, згідно з яким приватному інтересу як могутньому імпульсу приватної ініціативи належить утілитися в інтересі, що «правильно розуміється, через узгодженість суб'єктивних потреб із суспільними» [7, с. 111–112].

Основною причиною критики економізму в сучасних соціологічних доробках стає теза, згідно з якою суб'єкти в практиці соціальної взаємодії керуються характером не так раціональності, як зумовленості їй, отже, формують свої інтереси, виходячи з отриманого досвіду, який має радше інстинктивний, ніж раціональний характер. Спираючись на цю ідею, немало сучасних зарубіжних і вітчизняних соціологів розуміють під інтересом, з одного боку, обставину, яка має зовнішній вплив на індивідів, а з іншого – виборчу спрямованість соціальних суб'єктів, їхню схильність до певної активності.

Зокрема, П. Бурдьє відкрито критикував економічне розуміння соціального інтересу, визначаючи останній у термінах участі, ціннісної оцінки практики соціальної взаємодії. Згідно з ученим, економічне тлумачення інтересу не розкриває змісту цього явища повною мірою, оскільки не визначає його ролі в історичній перспективі, помилково зводить будь-який його прояв до егоїстичного прагнення до вигоди й збагачення, «не в змозі врахувати у своєму аналізі й тим більше у своєму розрахунку жодної з форм “неекономічного” інтересу» [8, с.222].

У соціологічних побудовах П. Бурдьє (*An Invitation to Reflexive Sociology*) соціальний інтерес тісно пов'язаний із поняттями «соціальне поле» та «габітус». Ці три концепти разом із категорією «капітал» формують теоричні підвалини структуралістського конструктивізму. На думку П. Бурдьє, соціальне середовище («соціальне поле») відтворює інтерес як атрибутивну систему зв'язків, навіть якщо вони відкрито не спостерігаються або є свідомо прихованими. У соціальному полі інтерес історично проявляє себе через «габітус» як систему міцних набутих властивостей та очікувань, схем соціального сприйняття, думок і прагнень. Це означає, що діяльність агента та його боротьба за властиві «полю» капітали зумовлюються інтересом і як іманентним атрибутом поля, і як потребою спрямованістю агента в цьому полі.

В аналізі стратегій зацікавлених агентів соціолог розкриває механізм «перетворення «егоїстичних», приватних інтересів (ці поняття визначаються лише при співвідношенні соціальної одиниці з крупнішою єдністю вищого рівня) в «інтереси незацікавлені» – колективні, такі, що публічно признаються, законні» [8, с. 222]. Для цього П. Бурдьє пропонує ввести в обіг поняття «офіціалізація», яке пояснює офіційне затвердження правил соціальної поведінки, що виправдовують і легітимують інтереси капіталу того або іншого поля. Згідно із соціологом, «інтерес поля» є міцно пов'язаним зі змістом приватних інтересів суб'єктів, а тому відтворення «правильних практик» не лише забезпечує реалізацію приватних інтересів, а й передбачає визнання соціальною групою, забезпечує престиж і розширення можливостей отримання капіталів соціальними суб'єктами.

На думку вченого, якщо економічний інтерес формується за принципом «егоїстичного розрахунку» та матеріального прибутку, то решта видів інтересів характеризується соціологом за ступенем отримання важкоквантифікованих капіталів. Зокрема, соціальний інтерес визначається прагненням до соціального капіталу, що забезпечує більш значний репертуар можливостей, соціальних гарантій, розширення доступу до загальноновизнаних благ.

Вагомим внеском П. Бурдьє в соціологічну розробку проблематики соціальних інтересів є аналіз проблеми «незацікавленості» суб'єкта. Пропонуючи термін «атараксії» в позначенні байдужості соціальних суб'єктів до інших соціальних полів, Бурдьє вважав, що діяльність агента, його участь у «соціальній грі» робить його байдужим до всього, що відбувається за межами цього соціального поля [9, с. 116]. Поняття «незацікавленості» походить із розуміння вибіркової концентрації зусиль і реалізації інтересу безпосередньо в тому соціальному полі, у якому перебуває соціальний агент. Учений робить висновок, що соціальні інтереси варіюються залежно від соціальної позиції суб'єктів, їх систематизованої моделі сприйняття й оцінки соціальної реальності, а також визначаються суб'єктивними потребами в отриманні певного виду капіталу [10, с. 211]. Таке розуміння дає

можливість стверджувати, що існує стільки соціальних інтересів, скільки можна виявити соціальних полів, скільки капіталів привернуто в соціальну практику та наскільки великим є прагнення соціального суб'єкта відповідати правилам гри, які структуруються в соціальному полі.

Представник «другого покоління» франкфуртців Ю. Хабермас називає соціальним інтересом невід'ємну умову формування людського знання як систему «інтерпретацій, які роблять можливою орієнтацію дії в межах загальних традицій, та аналізу, що звільняє свідомість залежно від будь-яких об'єктивних сил» [11, с. 207]. Соціолог відокремлює сферу людської праці від сфери інтеракції, що дає йому можливість охарактеризувати технічний, практичний та емансипаційний види інтересів. Так, «технічний інтерес» учений розуміє як прагнення людини підпорядкувати собі наочний світ. «Практичний інтерес» характеризується як процес міжособової взаємодії, де формуються ідеали та цілі, які визначають напрями соціального розвитку. Нарешті, «емансипаційний інтерес» розуміємо показником звільнення людини від усіх форм «відчуження» й пригноблення.

На початку ХХІ ст. значних змін набуло марксистське розуміння інтересів. Згідно з І. Валлерстайном, класові інтереси на сьогодні потрібно визначати не стільки становищем класу щодо ставлення до власності й засобів виробництва, скільки становищем класу в міжнародному розподілі праці [12, с. 411]. Класові інтереси інтерпретуються в термінах статусних груп, які кристалізуються навколо релігії, мови й інших «культурних матриць». Оновлене трактування класового інтересу затребуване в поясненні характеру привласнення додаткової вартості, яка проводиться в глобальній економіці, у визначенні характеру політичного впливу статусних груп на світ-економіку в цілому. Особливу увагу І. Валлерстайн приділяє аналізу бюрократичних інтересів. У цьому контексті категорію «інтерес» використовують для пояснення соціально-економічного прибутку від збереження та процвітання інститутів як таких, фактично не залежних від соціальних потреб й інтересів.

Структуралістський марксизм дещо в іншому ракурсі інтерпретує соціальні інтереси, зменшуючи значущість їхнього мотиваційного змісту в поясненні соціальних процесів зрілого капіталізму [13, с. 81]. Переглядаючи марксистське тлумачення класового інтересу як становище суб'єкта в системі виробничих відносин, об'єктивізм структуралістського марксизму полягає в запереченні психологічного контексту інтересу як механізму раціоналізації соціальної потреби. На думку Н. Пуланзаса, соціальний інтерес яскраво пояснює контекст соціальної практики і є мало пов'язаним із соціальною структурою.

Н. Пуланзас звертається до аналізу соціальних інтересів для позначення обмежень активності класу, тоді як категорія «соціальна практика» ілюструє процеси соціального розвитку в межах, які визначають масштаби активності одного класу відносно іншого. У цьому сенсі соціальний інтерес розуміємо як межу, яка відокремлює один рівень соціальної взаємодії від іншого, визначає взаємозв'язок антагоністичних класів, характеризує об'єктивні межі й масштаби класової боротьби, тобто вплив соціальних структур одна на одну та вплив структури на соціальну практику. Згідно зі вченням, інтереси одного класу обмежені лише й безпосередньо соціальною практикою іншого антагоністичного класу. При цьому соціальні інтереси не пояснюють, які саме цілі переслідують класи, якої стратегії вони дотримуються, вони виступають своєрідними «контурами» класових практик: «інтереси як межі розповсюдження специфічних класових практик, розміщуються щодо інтересів інших представлених класів» [13, с. 112].

Отже, у структуралістському марксизмі соціальний інтерес інтерпретується як момент об'єктивного обмеження, усередині якого має місце соціальна практика. Незважаючи на те, що Н. Пуланзас заперечував будь-яке отождоження інтересу із суб'єктивною мотивацією та раціоналізацією соціальних потреб, він не зміг повністю уникнути суб'єктивістських формулювань, оскільки часто вказував на реалізацію класом власних інтересів, прагнень до благ, розширення меж соціальної практики, збільшення репертуару можливостей соціальної активності.

Обираючи своєрідний «коридор» між суб'єктивним раціоналізмом та об'єктивним історизмом, структуралістський марксизм дає можливість зрозуміти, як антагоністичні класи вибудовують конкретний напрям дій, шукають компроміси й альянси, гальмують свій розвиток або сприяють йому. У поясненні цих процесів соціальний інтерес пов'язують здебільшого з межами, у яких існує «специфічна класова практика».

Сучасний постструктуралізм (Ж. Ліотар, Ж. Бодріяр, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ф. Гваттарі та ін.) указує на трансформаційний потенціал соціальних інтересів, пов'язуючи інтерес із поняттями

незвичайного, потенційного, можливого. Соціальним інтересом позначається процес нетривіального розвитку, можливість перетворення потенційного буття в реальне. Для Ж. Бодріяра, як і для М. Фуко, соціальні інтереси асоціюються з реалізацією можливого; із тим, що має тенденцію втілитись у життя, змінити буденне. У постструктуралізмі соціальний інтерес розуміємо як потенційне перехідне явище, яке віддзеркалюють у свідомості людей через те, що не відповідає дійсності, є можливим, суперечить фактам і тенденціям, проте все-таки спирається на них.

У теоретиків постіндустріального суспільства (Р. Арон, Д. Белл) звернення до соціальних інтересів відіграє важливу роль у характеристиці «еволюційного переходу» від однієї масштабної історичної епохи до іншої, а також у поясненні різноманіття соціальних потреб й орієнтацій у сучасних капіталістичних суспільствах. Найважливішим методологічним внеском концепції постіндустріального суспільства в розуміння соціальних інтересів є теза про три масштабні епохи людської історії, котрі розрізняються за характером супідрядності індивідуальних і соціальних інтересів.

Так, згідно з Р. Ароном, в доіндустріальному суспільстві соціальні інтереси зосереджені на підтримці необхідного рівня споживання та в цій якості повністю ідентичні інтересам членів соціального співтовариства [14, с. 437]. Перехід від аграрного до індустріального суспільства простежено тоді, коли соціальний суб'єкт починає усвідомлювати свій матеріальний інтерес як нетотожний інтересам інших людей і співдружності в цілому. Із цього моменту виникає безліч різних індивідуальних інтересів.

Механізм їх супідрядності визначає соціальну структуру індустріального суспільства, яке передбачає наявність соціальних класів як груп із подібними (різними) матеріальними інтересами. Перехід до постіндустріального суспільства, на думку Р. Арона, відбувається з виходом приватних інтересів із суто матеріальної площини до їх багатовимірної реалізації в різних сферах життя суспільства.

Висновки й перспективи подальших досліджень. За останні роки відбулися значні епістемологічні зрушення в розумінні природи та механізмів реалізації соціальних інтересів. Принципово відмінні від класичних соціологічних концепцій об'єднує розуміння соціального інтересу як певної сполучної ланки (non-actual margin), моменту єдності (відмінності) культурної позиції, життєвої історії, довіри, характеру споживання, володіння інформацією. Оскільки пріоритетними методологічними принципами в соціології початку XXI ст. стають плюралізм і релятивізм, відповідно до яких соціум визнається позбавленим єдності й цілісності, соціальні інтереси розглядаються як безліч фрагментів, між якими немає стабільних зв'язків, що «вислизують» від раціонального пояснення та однозначного розуміння.

Соціальний інтерес розглядають як дестабілізаційну силу, спосіб руйнування (або розхитування) сталих соціальних норм і правил, цінностей та переконань. Відкинуто ідею, що історія ґрунтується на інтересі того або іншого класу, що вона є лінійною, має хронологію й передбачуване майбутнє. Навпаки, історію розглядають як стихійний процес зрушень, переходів, пульсацій і вибухів, тоді як джерелом соціальних змін визнається принцип «відмінності й повторення» соціальних інтересів та орієнтацій.

Якщо соціологічна класика XIX ст. розкривала зміст соціальних інтересів крізь призму матеріального статусу, раціональної рефлексії, ціннісних орієнтацій суб'єктів соціальної взаємодії або меж бажаного для конкретної статусної позиції, то соціологічні розробки початку XXI ст. визначають соціальний інтерес, з одного боку, як можливість вибору з мозаїки різноманітних можливостей і шансів, а з іншого – як адаптацію соціального суб'єкта до мінливих, непередбачених реалій, як механізм залучення й інструмент ідентифікації представників соціальних спільнот у складному, динамічному, багатополлярному світі.

Джерела та література

1. Hirschman A. O. The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before its Triumph / A. O. Hirschman. – Princeton : Princeton University Press, 1977. – 184 p.
2. Schurmann V. Interesse / V. Schurmann // Enzyklopadie Philosophie / Hrsg. H. J. Sandkuhler, Hamburg : Meiner, 1999 – P. 653–657.
3. Peillon M. The Concept of Interest in Social Theory / M. Peillon // Mellen Studies in Sociology. – Vol. 9. – New-York : The Edwin Mellen Press, 1990. – 188 p.
4. Raffelt A. Interesse und Selbstlosigkeit / A. Raffelt // Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft. – Vol. 16. – Freiburg i Br.: Herder, 1982. – P.129–159.
5. Swedberg R. Interest. Concepts in the Social Sciences / R. Swedberg. – New-York : Open University Press, 2005. – 136 p.

6. Coleman J. S. *Foundations of Social Theory* / J. S. Coleman. – MA : Harvard University Press, 1990. – 302 p.
7. Putnam R. D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* / R. D. Putnam. – Princeton : Princeton University Press, 1993. – 287 p.
8. Бурдьє П. Практический смысл / П. Бурдьє. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. – 562 с.
9. Bourdieu P. *An Invitation to Reflexive Sociology* / P. Bourdieu. – Chicago : University of Chicago Press, 1992. – 332 p.
10. Bourdieu P. *Pascalian Meditations* / P. Bourdieu. – Cambridge : Polity Press, 2000. – 256 p.
11. Habermas J. *Knowledge and Human Interests* / J. Habermas. – London : Heinemann, 1971. – 314 p.
12. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн. – Санкт-Петербург : Университет. кн., 2001. – 416 с.
13. Poulantzas N. *Political power and social class* / N. Poulantzas. – London : New Left Books and Sheed and Word, 1973. – 367 p.
14. Aron R. *Peace and War: A Theory of International Relations* / R. Aron. – London : Transaction Publishers, 2003. – 820 p.

References

1. Hirschman, A. O. (1977), *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before its Triumph*, Princeton: Princeton University Press, 184 p.
2. Schurmann, V. (1999), *Interesse, Enzyklopadie Philosophie*, Hamburg: Meiner, Pp. 653–657.
3. Peillon, M. (1990), The Concept of Interest in Social Theory, *Mellen Studies in Sociology*, Vol. 9, NY : The Edwin Mellen Press, 188 p.
4. Raffelt, A. (1982), Interesse und Selbstlosigkeit, *Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft*, Vol. 16, Freiburg i Br.: Herder, Pp.129–159.
5. Swedberg, R. (2005), *Interest. Concepts in the Social Sciences*, NY: Open University Press, 136 p.
6. Coleman, J.S. (1990), *Foundations of Social Theory*, MA: Harvard University Press, 302 p.
7. Putnam, R.D. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton: Princeton University Press, 287 p.
8. Bourdieu, P. (2001), “*Practical reason*”, St.Petersburg: Aleteiya, 562 p.
9. Bourdieu, P. (1992), *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: University of Chicago Press, 332 p.
10. Bourdieu, P. (2000), *Pascalian Meditations*, Cambridge: Polity Press, 256 p.
11. Habermas, J. (1971), *Knowledge and Human Interests*, London: Heinemann, 314 p.
12. Wallerstein, I. (2001), *World-Systems Analysis: An Introduction*, St. Petersburg: University book, 416 p.
13. Poulantzas, N. (1973), *Political Power and Social Class*, London: New Left Books and Sheed and Word, 367 p.
14. Aron, R. (2003), *Peace and War: A Theory of International Relations*, London: Transaction Publishers, 820 p.

УДК 316

Віртуальна реальність у контексті сучасного соціуму

Ольга Грушківська –

магістр спеціальності

«Філософія»,

Східноєвропейський національний

університеті імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

E-mail: hrushkovska@gmail.com

У статті розглянуто проблеми віртуалізації та віртуальних процесів сучасного суспільства, проаналізовано основні ідеї вчених, які досліджували цю проблему. Зазначено, що необхідність аналізу віртуалізації зумовлена дедалі більшим наростанням віртуалізаційних процесів у сучасному суспільстві. Нинішні процеси віртуалізації настільки стрімкі, що практично не піддаються прогнозуванню, а втім, предметне поле соціально-філософських досліджень цієї проблеми лише починає складатися. Тому постає потреба в уточненні методології дослідження віртуалізації, а також у подальшій розробці концепції віртуалізації суспільства в межах соціально-філософського підходу. Проаналізовано вплив віртуалізації на соціальні інститути та на суспільство загалом. Звернуто увагу на проблеми трансформації особистості під впливом віртуальності. Доведено, що у зв'язку з тривалим перебуванням індивіда у віртуальній реальності ми можемо говорити про формування «віртуальної особистості». Прогрес розвитку віртуалізації неупинно зростає, тому питання віртуалізації сучасного соціуму залишається актуальним і відкритим до дискусії.

Ключові слова: віртуалізація, віртосфера, кіберпростір, віртуальна особистість, суспільство.

Received: September, 2017

1st Revision: October, 2017

Assepted: November, 2017